

Kinga Wojtas

Catch-all – czy można oprzeć się tendencjom? Partie węgierskiej mniejszości narodowej w Rumunii i na Słowacji

SŁOWA KLUCZOWE:

Partie mniejszości narodowych, partie catch-all, Słowacja, Rumunia, mniejszość węgierska

VARIA

Partie mniejszości narodowych to stały element wielu systemów partyjnych. Poświęcone im prace najczęściej koncentrują się na wyjątkowości tych organizacji, podkreślając, zgodnie zresztą z wynikami badań Michaela Lavera'a i Bena Hunt'a¹, ich „nieporównywalność”, czy specyficzny wymiar programowy. W przypadku partii mniejszości pojawia się bowiem trudność ze wskazaniem wspólnych cech modelu-rodziny ducha partyjnego (nawiązując do koncepcji Klaus von Beyma)², jak to można zrobić w przypadku innych grup partyjnych – socjaldemokratycznych, chadeckich, czy ekologicznych. Niniejszy tekst, z jednej strony, wpisuje się w ten trend i zakłada pewną anachroniczność partii mniejszości – ich odporność na zmiany, które dotyczą współczesne partie polityczne. Z drugiej strony, bierze pod uwagę, że przekształcenia tych partii, zgodnie z uniwersalnymi trendami jednak mogły mieć miejsce i posługując się materiałem empirycznym weryfikuje tezę, że **partie mniejszości węgierskiej na Słowacji i w Rumunii oparły się tendencji catch-all**. Teza ta, ze względu na częste definiowanie partii mniejszości przez pryzmat zaplecza wyborczego – grupy etnicznej (narodowej), jako reprezentowanej i docelowej ma więc nieco przewrotny

¹ M. Laver, B. Hunt, *Policy and party competition*, New York 1992, cyt. za: A. Ware, *Political Parties and parties system*, Oxford 1996, s. 40.

² K. von Beyme, *Political parties in Western democracies*, Farnham 1985.

charakter. Model *catch-all* zakłada bowiem przełamywanie przez partie ograniczeń samoidentyfikacyjnych grup społecznych w walce o głosy. Testowanie tej tezy pozwoli uchwycić intensywność siły oddziaływania, czy też atrakcyjności kirchheimerowskiego modelu *catch-all* (ujmującego zmiany organizacyjne, funkcjonalne, wyborcze, które zaszły wśród partii w II poł. XX wieku)³, traktowanego jako uniwersalna tendencja i dotycząca nie tylko stabilnych demokracji zachodnioeuropejskich. Jak bowiem wskazuje Ingrid von Biezen, w ramach cyklu życia partii (*life-cycle scenario*)⁴, partie polityczne nowych demokracji mogą omijać pewne stopnie rozwoju (np. etap partii masowej) i wykonywać „ewolucyjny skok”⁵. Oznacza to, iż pewien typ partii powstanie w danym okresie niezależnie od momentu, w którym ugrupowania rozpoczęły swe funkcjonowanie. Sprawdzenie czy partie mniejszości, które zgodnie z definicją powinny raczej być odporne na strategię *catch-all*, w praktyce nie poddają się tym zmianom, będzie tu interesującym komentarzem pokazującym siłę tego zjawiska. Ze względu na ograniczony rozmiar tekstu, obserwacja van Biezen zostanie uznana za wystarczające uzasadnienie, zastosowania modelu charakteryzującego systemy partyjne zachodnich demokracji do analizy obszaru postkomunistycznego, i co więcej, pominięcia konstatacji samego Kirchheimera (sprzed ponad 50 lat), że partia *catch-all* może powstać tylko na bazie partii masowej.

Analizie poddano partie mniejszości węgierskiej w Rumunii i na Słowacji – wyboru dokonano ze względu na ich relewancję systemową – są to partie dysponujące potencjałem koalicyjnym i stanowiące stały element rywalizacji partyjnej na poziomie parlamentarnym w interesującym nas okresie – po upadku rządów komunistycznych do ostatnich wyborów parlamentarnych w 2016 r. Oznacza to, że są one poddane analogicznym procesom jak ugrupowania ogólnokrajowe w tych państwach, co uzasadnia też weryfikowanie tezy w oparciu o ich badania.

Przyjęto następującą strukturę artykułu: na początku zostanie przedstawiona definicja partii mniejszości narodowych, następnie zostaną zaprezentowane wyniki wyborów oraz, co kluczowe, przetestowana zostanie specyfika funkcjonowania partii mniejszości węgierskiej w Rumunii i na Słowacji w odniesieniu do cech modelu partii *catch-all*. Podjęta zostanie również próba wyjaśnienia ewentualnych odmienności w wykorzystaniu strategii *catch-all* przez badane partie.

³ O. Kirchheimer, *Political parties and political development*, Princeton 1966.

⁴ I. van Biezen, *On the theory and practice of party formation and adaptation in new democracies*, „European Journal of Political Research” 2005, vol. 44, s. 152.

⁵ G. Smith, *Transitions to liberal democracy*, [w:] S. Whitefield (red.), *The new institutional architecture of Eastern Europe*, London 1993, s. 8.

Ze względu na rozmiar artykułu nie zostaną zaprezentowane, lub będą zmarginalizowane, wątki dotyczące: debaty na temat definiowania partii politycznych mniejszości narodowych i etnicznych oraz różnic między tymi kategoriami, wspomnianego już zastosowania teorii służących wyjaśnianiu zjawisk w ustabilizowanych demokracjach do badania obszaru środkowoeuropejskiego, czy też samej debaty na temat modelu *catch-all*⁶.

Partie mniejszości – definicja

Definiowanie partii etnicznych można podzielić na trzy grupy: pierwsza, odwołuje się do ich zaplecza wyborczego i nazywa tak ugrupowania, które reprezentują interesy grupy etnicznej⁷. Druga, łączy kwestię elit i programową: partie etniczne to „organizacje posiadające zinstytucjonalizowane prawo rywalizacji w lokalnych lub narodowych wyborach; większość z ich przywódców i członków identyfikuje się z niedominującą grupą etniczną, a ich platforma wyborcza zawiera żądania i program o etnicznym lub kulturowym charakterze”⁸. Trzecia, to ujęcia definiujące partie etniczne w kategoriach odnoszących się do tego, jak przedstawiają się one propagandowo i podkreślające ich opozycyjność wobec partii ogólnokrajowych. Partie etniczne to „partie, które otwarcie przedstawiają się wyborcom jako obrońcy interesów jednej grupy etnicznej (lub zbioru grup) i wyłączają inną grupę (lub inne grupy), co staje się osią ich strategii mobilizacyjnej”⁹. Kluczowe dla tego ostatniego ujęcia jest zbudowanie dychotomii „my i oni” – ekskluzywne podejście do jednej lub wielu grup etnicznych. Podejście to koncentruje się więc na strategii komunikacyjnej partii, a nie na jej zapleczu wyborczym.

W niniejszym tekście partie mniejszości są definiowane, nawiązując do pierwszej i drugiej grupy ujęć, jako ugrupowania, które uzyskują

⁶ O aplikacji modelu *catch-all* do obszaru środkowoeuropejskiego: M.G. Roskin, *The Emerging Party Systems of Central and Eastern Europe*, „East European Quarterly” 1992, nr 27.

⁷ Na ten temat: S. Mozzaffar, J. Scarritt, *Why are there so few ethnic parties in Africa?*, tekst zaprezentowany na konferencji Quebec City Canada (1–5 August 2000).

⁸ D.L van Cott, *Institutional Change and Ethnic Parties in South America*, „Latin American Politics and Society” 2003, nr 45, s. 3. Szerzej o definiowaniu partii mniejszości narodowych: K. Wojtas, *Reprezentacja – organizacje społeczne i polityczne mniejszości*, [w:] K. Wojtas (red.), *Reprezentacja mniejszości niemieckiej w wybranych państwach Europy Środkowej*, Warszawa 2016, s. 9–32.

⁹ K. Chandra, D. Metz, *A New Cross-National Database on Ethnic Parties*, Annual Meeting of the Midwestern Political Science Association, Chicago 2001.

poparcie od jednej, jednolitej strony narodowego rozłamu socjopolitycznego¹⁰ oraz większość przywódców i członków identyfikuje się z nie-dominującą grupą etniczną, a ich platforma wyborcza zawiera żądania i program o etnicznym lub kulturowym charakterze.

Określenia partia mniejszości narodowej i etnicznej będą tu stosowane wymiennie – po pierwsze, celem artykułu nie jest zabierania głosu w debacie o narodach i grupach etnicznych, a po drugie wybór materiału empirycznego (partie mniejszości węgierskiej) eliminuje wątpliwości metodologiczne.

Partie mniejszości węgierskiej w Rumunii i na Słowacji

Należy podkreślić, że Węgrzy na Słowacji stanowią największą i najlepiej zorganizowaną mniejszość narodową (w 1994 r. Słowację zamieszkiwały 568 714 osoby deklarujące narodowość węgierską, a w 2001 r. 520 528 co stanowiło 9,7% obywateli, w 2011 r. 458 467 osób (8,5% populacji)¹¹. Węgierska mniejszość na Słowacji w badanym okresie była reprezentowana przez Partię Koalicji Węgierskiej (SMK) i Most-Hid (MH). Ta pierwsza organizacja powstała w 1998 r. z koalicji trzech sił węgierskich i przyjęła właśnie nazwę SMK (od 2012 r., nosi nazwę Partia Wspólnoty Węgierskiej (Strana maďarskej komunity – Magyar Közösség Pártja). Cechą charakterystyczną partii Węgrów na Słowacji jest, deklarowane od początku funkcjonowania, otwarcie na pozawęgierski elektorat¹². Drugim węgierskim podmiotem jest Most-Hid, utworzony przez secesjonistów z SMK i który od 2009 r. stał się dominującym reprezentantem tej narodowości i zajął miejsce SMK w Radzie Narodowej. Analiza partii mniejszości węgierskiej będzie się koncentrować na okresie po 1998 r., kiedy to odsunięto Vladimira Mečiara od władzy (tabela 1).

Partią reprezentującą interesy mniejszości węgierskiej na terenie drugiego badanego tu państwa jest Demokratyczny Związek Węgrów w Rumunii (UDMR, *Uniunea Democrată Maghiară din România-Româniai Magyar Demokrata Szövetség*) (tab. 2). Węgrzy w 2011 r. stanowili 6,5% mieszkańców Rumunii¹³. Podobnie jak w przypadku Węgrów na Słowacji,

¹⁰ D. Horowitz, *Ethnic group in conflict*, University of California Press 1985, s. 293.

¹¹ <http://spectator.sme.sk/c/20042646/census-fewer-hungarians-catholics-and-slovaks.html>, 15.04.2015.

¹² P. Bajda, *Elity polityczne Słowacji. Kręta droga do nowoczesnego państwa*, Warszawa 2010, s. 40.

¹³ <http://www.insse.ro/cms/files/statistici/comunicate/alte/2012/Comunicat%20DATE%20PROVIZORII%20RPL%202011.pdf> (dostęp: 14.04.2017).

ich liczba spada – w 1992 roku 7,1% obywateli deklaroowało narodowość węgierską¹⁴.

Tabela 1. Wyniki partii mniejszości węgierskiej w wyborach do Rady Narodowej Słowacji w latach 1990–2016

	1990		1992		1994		1998		2002		2006		2010		2012		2016	
	%	miejsc	%	miejsc	%	miejsc	%	miejsc	%	miejsc	%	miejsc	%	miejsc	%	miejsc	%	miejsc
SMK	8,6	14	7,4	14	10,2	17	9,1	14	11,2	20	11,7	20	4,3	–	4,28	–	4,04	–
MH	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	8,1	14	6,9	13	6,5	11

Źródło: statistics.sk.

Tabela 2. Wyniki wyborów UDMR do Izby Deputowanych w Rumunii w latach 1990–2012

1990		1992		1996		2000		2004		2008		2012		2016	
%	miejsc	%	miejsc	%	miejsc	%	miejsc	%	miejsc	%	miejsc	%	miejsc	%	miejsc
7,2	29	7,5	27	6,6	25	6,8	27	6,2	22	6,2	22	5,1	18	6,2	21

Źródło: Biroul Electoral Central.

Model catch-all a partie mniejszości węgierskiej

Punktem odniesienia dla analizy funkcjonowania partii mniejszości na Słowacji i w Rumunii, jest przedstawiony w 1966 r. przez Otto Kirchheimera, model partii *catch-all*¹⁵. Charakteryzuje on ugrupowania, które porzucają ograniczenia klas, religii, wspólnoty socjokulturowej i koncentrują się na reprezentacji jak najszerzych rzesz wyborców. Partię *catch-all* cechuje znaczna redukcja bagażu ideologicznego, wzmocnienie roli centrum partyjnego, spadek znaczenia indywidualnych członków, rezygnacja z szukania klasowej identyfikacji oraz proces zabezpieczenia kontaktu z różnorodnymi grupami interesu¹⁶. W niniejszym tekście,

¹⁴ O pojawiających się wyjaśnieniach spadku liczebności Węgrów na Słowacji i w Rumunii, K. Wojtas, *Partie etniczne Europy Środkowej w wyborach parlamentarnych i lokalnych. Etnicyzacja systemów partyjnych?*, [w:] M. Drzonek, M. Musiał-Karg, A. Wołek (red.), *Ćwierć wieku polityki lokalnej w Europie Środkowo-Wschodniej*, Kraków 2017, s. 73–100.

¹⁵ W polskiej literaturze model ten bywa nazywany „partią wszystkich”, por. E. Nalewajko, *Protopartie i protosystem. Szkic do obrazu polskiej wielopartyjności*, Warszawa 1997, s. 22.

¹⁶ O. Kirchheimer, *The Transformation of West European Party Systems*, [w:] J. LaPalombara, M. Weiner (red.), *Political Parties and Political Development*, New York 1966,

w celu prześledzenia podatności partii mniejszości na strategię *catch-all*, wykorzystany zostanie schemat porządkujący ewolucję organizacyjną, programową i funkcjonalną partii (kadrowych, masowych, *catch-all* i kartelowych), stworzony przez Petera Mair'a¹⁷ (kategorie tabela 3).

Tabela 3. Występowanie elementów modelu *catch-all* w funkcjonowaniu partii SMK i Most-Hid na Słowacji oraz UDMR w Rumunii

Charakterystyka	Partie catch-all	Słowacja	Rumunia
Poziom dystrybucji politycznych zasobów:	Słabo ukierunkowany	Tak	Nie
Podstawowe cele polityczne:	Poprawa szeroko rozumianej sytuacji społecznej	Tak	Nie
Podstawa partyjnej rywalizacji:	Efektywność polityczna	Tak	Tak
Sposoby wyborczej rywalizacji:	Konkurencyjność	Tak	Nie
Sposoby partyjnej organizacji kampanii:	Zaangażowanie pracy własnej i kapitału	Tak	Tak
Źródła finansowych zasobów:	Kombinacja wielu rodzajów źródeł (dotacje państwowe, darowizny od grup interesu)	Tak/g.i – nie	Tak/g.i. – nie*
Relacje między szeregowymi członkami a elita partyjną:	Ruch ku dołowi – elita organizuje aktywność szeregowych członków	Tak	Nie
Charakter członkostwa	Członkostwo otwarte dla wszystkich (heterogeniczne) stanowi prawo, ale nie obowiązek; najważniejsza jest indywidualna identyfikacja członków	Tak	Nie
Kanały partyjnej komunikacji:	Partia walczy o dostęp do pozapartyjnych kanałów komunikacyjnych	Tak	Tak
Miejsce partii między społeczeństwem obywatelskim a państwem	Partia jako gracz i pośrednik między społeczeństwem a państwem	Nie	Nie
Styl reprezentacji:	Przedsiębiorca	Nie	Nie

*g.i. – darowizny od grup interesu

Źródło: opracowanie własne.

s. 190, cyt. za: P. Mair, *Party Systems Change Approaches and Interpretations*, Oxford 1997, s. 37.

¹⁷ Tamże.

Aby sprawdzić czy, lub w jakim stopniu, SMK, a następnie Most-Híd, a także UDMR, przyjęły strategię *catch-all*, analizie poddano ich programy wyborcze, elektoraty, zaplecze członkowskie oraz źródła finansowania. Program partyjny był tu szczególnie istotny, gdyż pozwalał określić czy partia polityczna upatruje swojej roli jako reprezentanta partykularnej grupy społecznej – tu mniejszości węgierskiej, czy też walczy o wyborców spoza tej grupy. Poniżej, kolejno przeanalizowano czynniki pojawiające się w zestawieniu autorstwa Mair'a.

Poziom dystrybucji politycznych, zasobów zgodnie z założeniami Kirchaimera, w modelu *catch-all* jest słabo ukierunkowany, co odróżnia go od poprzedniego etapu ewolucji partii politycznych, jaki stanowiły partie masowe. Tu, korzyści płynące z realizacji celów partii są słabiej ukierunkowane, a nie tak jak w przypadku partii masowych względnie ukierunkowane¹⁸ w stronę konkretnej grupy społecznej (np. robotników, czy rolników). Innymi słowy *catch-all* tworzą ogólny program polityki krajowej. Analizując partie mniejszości narodowych, należałoby oczekiwać, w zakresie dystrybucji politycznych zasobów, nawet mocniejszego niż „względne” ukierunkowania w stronę członków grupy etnicznej. Podobnie z drugim czynnikiem, jakim są podstawowe cele polityczne – można by się spodziewać, zgodnie z przywoływanymi powyżej definicjami, że partie te będą reprezentować interesy i działać w imieniu partykularnej grupy społecznej, a nie jak zakłada model, działać na rzecz szeroko rozumianej poprawy sytuacji społecznej¹⁹. Gdy jednak odniesiemy te dwa aspekty celów i korzyści płynących z funkcjonowania partii do ugrupowań węgierskich, uzyskamy interesujący obraz.

Jako przykład celu funkcjonującej na Słowacji SMK, który byłby ukierunkowany i przynoszący korzyści wyłącznie mniejszości węgierskiej, można wskazać tylko ustawę o języku, przyjętą w ramach polityki koalicyjnej współtworzonego przez Węgrów gabinetu Ivety Radicovej 2010–2012²⁰. Ustawa o języku obniżała współczynnik, wynikający z regulacji Rady Europy²¹, dający mniejszościom prawo do posługiwania

¹⁸ P. Mair, *Party Systems...*, s. 109.

¹⁹ W 1992 roku (zatem przed zasadniczą zmianą roli UDMR w systemie partyjnym, jakim było wejście na stałe do rywalizacji na poziomie gabinetowym i stanie się elementem koalicji gabinetowych – K.W.) Steven D. Roper argumentował, że obecność min. UDMR w ramach Konwencji Demokratycznej hamowała możliwość przyjęcia przez nią strategii *catch-all*, tamże.

²⁰

²¹ Europejskiej Karty języków regionalnych lub mniejszościowych.

nia się językiem narodowym w szkole, sądzie, czy administracji z 20% do 15%²².

Pozostałe działania SMK, a następnie Most-Hid miały zdecydowanie charakter bardziej ogólny, pro-demokratyczny, obywatelski, decentralizacyjny (ale nie postulowano autonomii²³). Partia podkreślała znaczenie socjalizacji, wielokulturowości i działań inkluzyjnych. Wielki nacisk kładziono na edukację w zakresie praw człowieka, w miejsce pielęgnowania dumy narodowej²⁴. Ten wybór haseł to świadoma strategia SMK, by nie drażnić Słowaków i móc zapomnieć o konfrontacyjnej polityce Meciarów wobec mniejszości.

Należy także podkreślić, że decyzja o większym otwarciu partii na elektorat poza etniczny była odpowiedzią na zainteresowanie słowackich wyborców. To, że na partię węgierską zaczęli głosować Słowacy wynikało z postrzegania jej jako jednej z najbardziej stabilnych sił po prawej stronie sceny politycznej²⁵. Widoczny był wzrost poparcia dla SMK, w pierwszych dwóch wyborach po „dokończeniu transformacji” – w 2002 r. i 2006 r. – słowackie głosy były wyrazem niezadowolenia z polityki partii niewęgierskich rządzących w latach 1998-2002²⁶, mimo że przecież SMK współtworzyła te gabinety. Zarysowała się tu specyficzna rola SMK jako partii ogniskującej głos protestu. Trzeba też pamiętać, że w tym okresie struktury SMK były zamknięte na Słowaków. Lider Bela Bugár stwierdził, że „chcemy pokazać, że nie jesteśmy wyłącznie etniczną partią, ale nie przez kooptację Słowaków na listy wyborcze, ale poprzez działanie”²⁷. Zatem już w 2002 r. Bugár

²² <http://zw.lt/opinie/abel-ravas-z-sa-problemy-ale-mamy-dwujezycznosc-w-roznych-aspektach-zycia/> (dostęp: 15.04.2017).

²³ <http://www.cceidentity.eu/database/manifestoescon/most-h-d-bridge> (dostęp: 27.02.2017).

²⁴ Badacze z EUROPEUM Institute for European Policy, prezentują odmienne stanowisko, twierdząc, że można było mieć wrażenie, że to partia wyłącznie koncentrująca się na kwestiach mniejszości (www.cceidentity.eu/database/manifestoescon/most-h-d-bridge). Przyjęcie jednak tej interpretacji, oznaczałoby, że mamy do czynienia z paradoksalnym typem zachowań wyborczych Słowaków – mielibyśmy przykład partii, która nie zabiega o wyborców z poza grypy etnicznej, a na którą mimo to głosują Słowacy. Należy przypomnieć, że Bela Bugár, lider Mostu, wielokrotnie podkreślał troskę o prawa wszystkich mniejszości etnicznych, także konsultacje programu z większością Słowacką, por. <http://www.infovolby.sk/index.php?base=data/parl/2012/kandidati/rozhovory/1329604757.txt> (dostęp: 27.02.2017).

²⁵ G. Meseznikov, *Vnutropoliticky vyvoj a system politickych stran*, [w:] M. Kollar, G. Meseznikov (red.), *Slovensko 2002. Suhrnna sprava o stave spolocnosti*, Bratislava 2002, s. 64.

²⁶ V. Krivy, *Vysledky parlamentarnych volieb 2002*, [w:] M. Kollar, G. Meseznikov (red.), *Slovensko 2002...*, s. 149.

²⁷ Cyt. za: G. Meseznikov, *Vnutropoliticky vyvoj...*, s. 64.

myślał o strategii *catch-all* mimo, że nie zdecydowano się jeszcze zaprosić kandydatów niebędących Węgry (ostatecznie jednak „niebiorące” miejsca na listach wyborczych obsadzili Słowacy)²⁸.

Po widocznym w 2002 r. zainteresowaniu ze strony Słowaków SMK, w 2006 r. partia ta zaczęła nazywać Słowację państwem wielokulturowym, a o sobie mówić partia „ogólnosłowacka”²⁹. Przed wyborami w 2010 roku, nie SMK, ale Most-Híd (tab. 1) reprezentował to stanowisko, co wynikało z ciągłości personalnej przywództwa w tych ugrupowaniach – lider SMK Bela Bugara, stał się szefem MH³⁰. Przed wyborami w 2010 r. w programie MH widoczna była troska o prawa wszystkich mniejszości etnicznych, przeprowadzono także konsultacje haseł z większością słowacką. Należy pamiętać o próbach przyciągnięcia przez MH wyborców romskich³¹ (brakuje jednak danych ilościowych na temat zachowań wyborczych tej, najtrudniejszej do badania, grupy etnicznej Słowacji). Partia ta była też przeciwna polityce zaostrażania konfliktów, co było reakcją na politykę Orbana (możliwość uzyskania podwójnego obywatelstwa dla członków mniejszości węgierskiej)³².

Przedterminowe wybory w 2012 r., oprócz utrzymania stanu posiadania przez MH – partia straciła tylko jednego posła (tab. 1), przyniosły kontynuację linii programowej otwartej na wyborców niewęgierskich. W części programu poświęconej mniejszościom narodowym, Most-Híd proponował przyjęcie jednej nowej ustawy na temat statusu mniejszości³³. Także parlamentarna reprezentacja tego ugrupowania miała charakter dwunarodowy.

²⁸ Tamże.

²⁹ J. Marušiak, *Strana maďarskej koalície – analýza volebného programu*, <http://www.infovolby.sk/index.php?base=data/parl/2006/analzy/1150136999.txt> (dostęp: 26.02.2017).

³⁰ SMK po 2006 r. zmieniła swój stosunek do kwestii zniesienia Dekretów Benesza – nawiązywała do stanowiska Victora Orbana, w czym należy upatrywać zbliżenia SMK do Fidesz, co ostatecznie przyniosło w 2009 r. rozłam w reprezentacji Węgrów i podział na bardziej nacjonalistyczną SMK i „między-etniczny” Most-híd. Już w tym okresie widoczny stał wewnętrzny spór partii o jej etniczny charakter, którego wyrazem była też zmiana lidera – Bugara w 2007 r. zastąpił Pál Csáky.

³¹ www.ceeidentity.eu/database/manifestoescoun/most-h-d-bridge (dostęp: 10.04.2017).

³² P. Włoczyk, M. Janik, *Orban rozdaje paszporty ponad dwu milionom Węgrów*, „Gazeta Prawna” 27.05.2010.

³³ G. Mesežnikov, *Analýzy volebných programov – politický systém, demokratické inštitúcie a právny štát*, <http://www.ivo.sk/6716/sk/aktuality/g-meseznikov-analzy-volebnych-programov-politicky-system-democraticke-institutcie-a-pravny-stat>.

W 2016 r. 8 mandatów z 11 zdobytych przez MH, przypadło osobom o narodowości węgierskiej, a pozostałe Słowakom³⁴. Jeśli rozważamy kwestię dystrybucji politycznych zasobów i korzyści dla elity partyjnej, widoczne było więc oddanie części pola Słowakom. Natomiast z 25 programowych haseł, jedynie 2 były związane ze statusem mniejszości węgierskiej (wsparcie do nauczania języka i promowania kultury) – nie wspomina się tu jednak o konkretnej węgierskiej mniejszości, ale o mniejszościach³⁵.

Gdy analizujemy wątek ukierunkowania celów i poziomu dystrybucji politycznych zasobów rumuńskiego UDMR, zauważyć musimy odmienną sytuację – partia ta była i jest skoncentrowana na reprezentowaniu interesów mniejszości. Na początku lat 90. było to związane z intensywnością konfliktu narodowego, którego dowodem była obecność nacjonalistycznych Partii Wielkiej Rumunii i Partii Jedności Narodowej Rumunów w koalicji gabinetowej. Także czas pierwszej prezydentury Iona Iliescu w latach 1990–1996 cechował wyraźnie antywęgierski kurs, a władze przeważnie ignorowały postulaty UDMR³⁶ (co warto przypomnieć, do 1998 r., charakteryzowało też Słowację). Dochodziło nawet do zamieszek. Dlatego też uwaga UDMR koncentrowała się na prawach mniejszości (szczególnie językowych, jak stworzenie wydziału z wykładowym językiem węgierskim w Klużu). Stymulowało to także Węgrów do głosowania – elektorat UDMR charakteryzował się najwyższą mobilizacją, ale i najwyższym poziomem lojalności. Sytuacja sprzyjała podtrzymywaniu tej mobilizacji – dopiero w 2010 r. (Węgrzy byli wtedy języczkiem u wagi koalicji) skutkiem decentralizacji systemu edukacji, wprowadzono nazwy węgierskie (ulic i miast)³⁷. W 2010 r. UDMR podjął działania na rzecz polepszenia wizerunku mniejszości węgierskiej w Rumunii³⁸. Ten ostatni element jednak nie był początkiem działań analogicznych jak na Słowacji, które mogłyby przynieść poszerzenie zaplecza wyborczego o wyborców niewęgierskich, ale chęci znormalizowania

³⁴ <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=poslanci/kluby/klub&ID=45>.

³⁵ www.cceidentity.eu/database/manifestoescoun/most-h-d-bridge (dostęp: 10.04.2017).

³⁶ M. Nowakowski, *Sytuacja mniejszości węgierskiej w Rumunii*, [w:] A. Łabuszewska (red.), *Konflikty etniczne w Europie Środkowej i Południowo-Wschodniej*, http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_6_0.pdf, s. 37.

³⁷ W 2008 r. ratyfikowano Europejską kartę języków regionalnych lub mniejszościowych Rady Europy.

³⁸ D. Kasprovicz, „Europejskimi oczami, z transylwańską duszą” – etnoregionalizm Unii Demokratycznej Węgrów (UDMR) w Rumunii, *„Annales Universitatis Paedagogicae”* 2013/IX, s. 45–46.

relacji międzyetnicznych. O działaniu skoncentrowanym na mniejszości, wbrew charakterystyce modelu *catch-all*, świadczy również postulat autonomii (pojawiający się w programach wyborczych w latach 1996, 2000, 2004) lub decentralizacji w roku 2004 i 2008³⁹. W programie UDMR widoczny był bowiem spór o to jaki charakter ma obrać ta autonomia – ścierali się przeciwnicy⁴⁰ dochodzenia do autonomii poprzez stopniową decentralizację i autonomię kulturalną, ze zwolennikami reformy konstytucyjnej i autonomii terytorialnej⁴¹. Niezależnie od prezentowanej opcji widoczna tu była koncentracja uwagi na terenach, gdzie Węgrzy dominowali (Harghita i Covasna). Także hasła tak generalne, jak wsparcie integracji z UE, należy interpretować jako działanie mające przynieść korzyści mniejszości – UDMR uznawał, że integracja to regionalizacja i że państwo narodowe jest niezdolne do ochrony interesów mniejszości etnicznych, podobnie jak niezdolne jest do ochrony przed zagrożeniami związanymi z globalizacją, czy kryzysami ekonomicznymi⁴². Warto też zauważyć, że Węgrzy rumuńscy byli lojalni wobec państwa – w programach pojawia się dbałość o zachowanie rumuńskiej (!) tożsamości narodowej w strukturach Unii. To ukierunkowanie się, w zakresie dystrybucji zasobów i celów, w stronę mniejszości węgierskiej stało się szczególnie widoczne przed wyborami w 2016 r. – podkreślano wagę odbudowy relacji z Orbanem i plany autonomii kulturalnej⁴³.

Należy przypomnieć, że od 1996 r. przedstawiciele UDMR współtworzą koalicje gabinetowe – zarówno z Socjaldemokratyczną Partią Rumunii (PDS)⁴⁴, jak i z centroprawicą, w ramach dwublokowej rywalizacji⁴⁵. Pokazuje to, że rola partii piwotalnej w systemie partyjnym Rumunii pozwalała UDMR zachowywać swój narodowy charakter i realizować cele. Dlatego też można uznać, że poprawa sytuacji społecznej, stanowiąca element konstytuujący model *catch-all*, w planach UDMR, mogła się pojawiać przy okazji działań ukierunkowanych na poprawę sytuacji

³⁹ Tamże, s. 48.

⁴⁰ Spór ten doprowadził ostatecznie do podziału w ramach partii, por. K. Wojtas, *Partie etniczne...*, s. 73–100.

⁴¹ J. Birnir, *Ethnicity and Electoral Politics*, Cambridge 2007, s. 125.

⁴² Our Union, Our Europe, deklaracja przyjęta przez delegatów UDMR 25 kwietnia 2009 w Klużu.

⁴³ D. Kasprovicz, „Europejskimi oczami, z transylwańską duszą”..., s. 45–46.

⁴⁴ W. Bryndas, *Rumunia*, [w:] M. Migalski (red.), *Partie i systemy partyjne państw Europy Środkowej i Wschodniej*, Sosnowiec 2005, s. 140.

⁴⁵ O rywalizacji PSD z chadecją (PNTCD), liberałami (PNL) i Partią Demokratyczną), A. Burakowski, *System polityczny współczesnej Rumunii*, Warszawa–Kraków 2014, s. 93.

zdefiniowanej grupy społecznej. Upraszczając nieco, można stwierdzić, że UDMR zachowywał się zgodnie z definicją partii mniejszości narodowych – reprezentował interesy partykularnej grupy i opierał się na wyborcach z niej pochodzących.

Analizując kolejny element modelu *catch-all*, w którym jako podstawę partyjnej rywalizacji wskazuje się efektywność polityczną⁴⁶, zauważyć można następujące kwestie. Strategie przyjęte przez obie badane partie były efektywne – przynosiły realizację celów, natomiast jedynie w odniesieniu do SMK i MH możemy mówić o efektywności w ujęciu kirchheimerowskim, czyli o osiąganiu zwycięstwa lub jak najlepszego wyniku wyborczego, w oparciu o wyborcę, który dokonuje wyboru, a nie głosuje zgodnie ze swoim pochodzeniem⁴⁷. Badając przypadek Słowacji należy jednakże zastrzec, że ta cecha modelu nie była w pełni zrealizowana – partie węgierskie na Słowacji dążyły do poszerzenia swojego zaplecza, ale jego bazę stanowili Węgrzy. Nawet MH w 2010 r., kiedy partia uzyskała swój najlepszy wynik 8,1% głosów – w 58% przejęła głosy dawnych wyborców SMK, w 18% osób pierwszy raz głosujących (Słowaków i Węgrów), w 5% osób niegłosujące we wcześniejszych wyborach, a w 19% wyborców innych partii⁴⁸. Węgrzy głosowali więc zgodnie ze swoim pochodzeniem – wybierali SMK lub MH, albo rezygnowali z udziału w wyborach. Analizując efektywność partii węgierskich szerzej (wychodząc poza model) i odnosząc do działań partii na poziomie parlamentarnym i gabinetowym, można rozwinąć wątek zasygnalizowany już powyżej, i dodać, że SMK znajdowała się od 1998 r. po stronie partii antymeciarowskiej koalicji centro-prawicy (w rządach w latach 1998–2002, 2002–2006, 2010–2012), a w opozycji wobec nacjonalistów i specyficznie definiowane lewicy, jaką stanowił Smer⁴⁹. Była to więc partia o stałym miejscu w układzie rywalizacyjnym, co stanowiło pewne ograniczanie politycznej elastyczności, o ile uznamy ją za element efektywności. Należy tu podkreślić, że w 2016 r. MH, wchodząc w koalicję z nacjonalistyczną Słowacką Partią Narodową (SNS) i Smer przedłożył efektywność nad wiarygodność.

W przypadku UDMR także możemy mówić o efektywności rozumianej jako maksymalizacja realizacji swoich celów w zmiennych warunkach. Jednak nie była to efektywność związana z przyjęciem jednolitej strate-

⁴⁶ W przypadku partii kadrowych podstawą rywalizacji jest posiadany status, a w przypadku masowych zdolności grup członkowskich.

⁴⁷ P. Mair, *Party system...*, s. 96.

⁴⁸ <http://www.ivo.sk/6082/sk/aktuality/sas-berie-hlasy-smeru-a-sdku-most-ziskava-volicov-smk>, 14.04.2015.

⁴⁹

gii w układzie rywalizacyjnym. UDMR przyjął rolę partii piwotalnej na poziomie parlamentarno-rządowym. UDMR w 1996 r. dopełniał koalicje w rządzie prawicowym, w 2000 mimo formalnego pozostawania poza koalicją zawarł porozumienie z rządzącą PSD o wspieraniu jej polityki. W 2004 r. – po raz kolejny znalazł się w rządzie z prawicą. W 2008 r. – pozostawał w opozycji, ale w latach 2009-2012 znalazł się w rządzie prawicy. W 2012 r. – UDMR był ponownie partią opozycyjną, ale już w 2014 r. przez dwa miesiące wspierał rząd prawicy. Od 2016 r. popiera PDS mimo braku formalnej koalicji. Tak więc dla UDMR efektywność to pełnienie roli partii dopełniającej koalicje lewicy, jak i prawicy.

Sposobem politycznej rywalizacji charakteryzującym model *catch-all* jest konkurencyjność (w przeciwieństwie do mobilizacji własnych rzesz członkostwach w przypadku partii masowych). W przypadku SMK i MH, ze względu na walkę o wyborców pozaetnicznych, możemy uznać, że warunek ten został spełniony. Natomiast UDMR nie konkurował na poziomie parlamentarnym, o głosy wyborców węgierskich, z żadnym innym rumuńskim ugrupowaniem (od wyborów w 2004 r. mierzył się i wygrywał z inną partią tej mniejszości – Obywatelskim Związkiem Węgrów – MPP)⁵⁰. Była to więc partia, dla której maksymalnym zasobem byli członkowie grupy mniejszościowej, a celem stawała się mobilizacja jej członków do głosowania – frekwencja stanowiła tu o jej wyniku.

Organizacja kampanii partii *catch-all*, modelowo opiera się na zaangażowaniu pracy własnej członków i kapitału. Zarówno partie działające na Słowacji, jak i w Rumunii wykorzystywały te dwa źródła. Można tu jeszcze dodać, że po rozpadzie SMK w 2009 r., MH rozpoczęło żmudną budowę struktur terenowych. Warto podkreślić, że UDMR formalnie jest stowarzyszeniem, a nie partią polityczną i ma charakter parasolowy⁵¹, co przekłada się na większe zróżnicowanie w zakresie organizacji kampanii. Należy też zauważyć, że MH w kwietniu 2017 r. miał już swoje biura we wszystkich ośmiu województwach (krajach) Słowacji⁵², czyli także w regionach właściwie pozbawionych mniejszości węgierskiej – oznaczało to, że przestał być partią *stricte* regionalną. Natomiast w Rumunii UDMR ma swoje komórki w 16 județach⁵³ z 41 – widoczna jest koncentracja na terenach zamieszkałych przez mniejszość węgierską i dlatego uprawnionym jest nazywać UDMR partią regionalną lub etnoregio-

⁵⁰ K. Wojtas, *Partie etniczne...*, s. 73–100.

⁵¹ S. Stroschein, *Demography in ethnic party fragmentation: Hungarian local voting in Romania*, „Party Politics” 2011, nr 17, s. 194.

⁵² <http://www.most-hid.sk/sk/most-v-regione> (dostęp: 11.04.2017).

⁵³ <http://www.udmr.ro/organizatie/administratie-locala> (dostęp: 11.04.2017).

nalną. Widoczne jest zatem, że spośród badanych partii, to MH (także ze względu na konieczność budowy struktur, po odcięciu się od SMK), miał większy „wkład własny” w organizację kampanii – był partią nową.

Kolejny element partii *catch-all*, to finansowanie działalności z wielu źródeł (dotacje państwowe, darowizny od grup interesu, składki członkowskie). Gdy analizujemy SMK a potem MH widzimy, że środki publiczne stanowiły 80% dochodów (w 2013 r. 88,3%, a 5% składki⁵⁴). Współczynnik udziału dotacji i subwencji w finansach tej partii nie odbiegał od średniej dla ugrupowań parlamentarnych na Słowacji w tym okresie⁵⁵. Jeśli chodzi o pozyskiwanie zasobów finansowych od grup interesu, czy biznesowych, należy podkreślić, że specyfiką słowackiego systemu partyjnego jest zjawisko polegające na zakładaniu przez przedsiębiorców własnych ugrupowań – można tu wskazać ANO Pavola Rusko, czy Jesteśmy rodziną (Sme Rodina) Borisa Kollara, dlatego też można wskazać niski udział wsparcia przez od grupy interesu (tab. 3).

Także UDMR charakteryzowało łączenie pieniędzy publicznych i darowizn. Podobnie jak na Słowacji udział grup interesu w sponsorowaniu tej partii był niewielki – miał jednak inne przyczyny. UDMR należał do sześciu partii⁵⁶, które w ostatniej dekadzie były beneficjentem budżetowego systemu finansowania. UDMR była tu wyjątkiem bo odnotowała gwałtowny wzrost dochodów⁵⁷ – z 20% w 2008 r. do ponad 80% w 2010 r.⁵⁸ Ten przyrost wynikał z uzyskania dostępu do rządowych środków Departamentu Stosunków Interetnicznych. UDMR otrzymywała je jako stowarzyszenie reprezentujące mniejszość (wiązało się z tym wyłączenie tej organizacji z finansowania jako partii politycznej). Stabilność finansowa UDMR wynikała więc z faktu bycia najważniejszym reprezentantem mniejszości – można zatem stwierdzić, że partia osiągnęła ten stan ze względu na etniczny profil (nie dotyczyły ją przeprowadzone cięcia finansów ogólnokrajowych)⁵⁹. Jak już zostało zasygnalizowane, także

⁵⁴ B. Dolny, D. Malova, *Organizational structures of political parties in Slovakia: Parties not for members*, [w:] K. Sobolewska-Myślik, B. Kosowska-Gąstoł, P. Borowiec (red), *Organizational Structures of Political Parties in Central and Eastern Europe*, Kraków 2017, s. 399.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Pozostałe to: PSD, Partia Konserwatywna – PC, Partia Liberalno-Demokratyczna – PD-L, Partia Narodowo-Liberaln – PNL, Partia Wielkiej Rumunii – PRM, za: M. Popescu, S. Soare, *Engineering party competition in a new democracy: post-communist party regulation in Romania*, „East European Politics” 2014, vol. 30, s. 396.

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ Tamże, s. 404.

⁵⁹ Tamże, 396.

w przypadku UDMR udział biznesu w finansowaniu partii był niewielki (tabela nr 3). Lojalny elektorat sprawia, że UDMR nie szuka tam sponsorów (najniższy wśród partii rumuńskich poziom patronażu i zamknięcie elit)⁶⁰ – wiąże się to z stabilnością finansową tego stowarzyszenia. Struktura dochodów UDMR wydaje się być jednym z ważniejszych elementów determinujących strategię partii w ramach układu rywalizacyjnego – partia jest zainteresowana utrzymaniem miejsca w jego centrum układu rywalizacyjnego, by uzyskać wpływ na rządzących (bezpośredni-wchodząc w koalicje lub pośredni-wspierając gabinet), a przez to nie tracić profitów z faktu reprezentowania mniejszości węgierskiej i formalnie jako stowarzyszenie, korzystać ze środków będących w politycznej dyspozycji koalicji rządzącej (Departamentu Stosunków Interetnicznych).

Kolejnym elementem modelu *catch-all* wymagającym przeanalizowania, są relacje między szeregowymi członkami a elitą partyjną, które zgodnie ze schematem, powinien charakteryzować ruch ku dołowi – to elita organizuje aktywność szeregowych członków. W przypadku SMK, ale szczególnie MH (ze względu na budowanie struktur partyjnych) było to zjawisko widoczne. Most w 2015 r. miał około 5000 członków i byli oni przeważnie Węgrami. Władza w partii skupiona jest w rękach Beli Bugara⁶¹ – jego pozycja wynika przede wszystkim z nieformalnych źródeł⁶². Te nieformalne źródła to min. personalizacja przywództwa (która nie jest cechą *catch-all*, ale należy do współcześnie obserwowanych tendencji wśród partii politycznych). O skali koncentracji i personalizacji postrzegania SMK świadczy wynik jej lidera w wyborach w 2006 r. – uzyskał 179 237 głosów preferencyjnych – 66,6% (partia zdobyła 269 111 głosów). W 2010 r., już jako lider MH, otrzymał 67,1% preferencyjnych wskazań, a w 2012 r. 68,95%, co było najwyższym współczynnikiem wśród słowackich partii⁶³.

W odniesieniu do Rumunii sytuacja nie jest tak jednoznaczna. Po pierwsze, struktura parasolowa (organizacje lokalne, platformy polityczne oraz stowarzyszone inicjatywy o charakterze społecznym, naukowym czy kulturalnym) sprawia, że wiele różnych grup politycznych, ale i frakcji

⁶⁰ O. Protsyk, M.L. Maticescu, *Clientelism and Political Recruitment in Democratic Transition: Evidence from Romania*, „Comparative Politics” 2011, nr 2, s. 215.

⁶¹ P. Morvay, *Most a SMK – pomalý koniec veľkých ilúzií*, „Dennik”, 6.03.2016, <https://dennikn.sk/395301/most-smk-pomaly-koniec-velkych-iluzii/>

⁶² D. Boháčiková i inni, *Miera centralizácie strany Most-Híd*, [w:] B. Lášticová, D. Malová (red.), *Vyskumne sondy do organizácie politických strán v SR a CR*, Bratislava 2013, s. 43.

⁶³ V. Zuborova, *Visibility of Political Leaders in the Media in the Conditions of the Slovak Republic*, „Slovak Journals of Political Sciences” 2014, vol. 14, nr 4, s. 312.

(siedem kół), może znaleźć dla siebie miejsce w UDMR⁶⁴. Z drugiej strony w ramach tej parasolowej struktury podstawowe jednostki partyjne, do których należy nominowanie kandydatów w wyborach, są mocno zależne w ramach hierarchicznej struktury. Należy jednak podkreślić, że UDMR to jedyna partia w Rumunii, która dokonuje selekcji kandydatów w prawyborach, co jednak nie ogranicza roli centrum. Dzieje się tak ze względu na kluczowy cel – utrzymanie wyniku wyborczego na stałym poziomie, a bitwy między frakcjami mogłyby obniżyć ten rezultat. Dlatego mimo warunków dla decentralizacji decyzji, zwycięża kalkulacja i w konsekwencji, najczęściej, Marko Bela. Pamiętajmy też, że przez przeważający czas, po 1990 r., Izbę Deputowanych wyłaniano w wyborach proporcjonalnych i każda partia musiała pokonać 5% próg wyborczy, co wzmacniało centralizację tej zróżnicowanej partii.

Po drugie, ze względu na odmienną ordynację wyborczą, nie możemy posłużyć się analogicznymi danymi dotyczącymi koncentracji preferencji wyborczych na osobie lidera. Możemy jednak wnioskować o znaczącej roli partyjnego lidera. Pierwszym szefem partii był pisarz Domokos Géza (1990-1991, 1991–1993). W latach 1993–2011 był nim Marko Bela, który zwyciężał wielokrotnie i w walce o szefostwo tylko czterokrotnie miał przeciwników. Po jego rezygnacji z ubiegania się o ponowny wybór jego następcą został Kelemen Hunor, wskazany przez Belę i który w pierwszej turze wewnątrzpartyjnego głosowania zdobył 70% poparcia⁶⁵.

Przechodząc do analizy kolejnego elementu strukturalnego modelu, jakim jest członkostwo, należy przypomnieć, że zgodnie z modelem *catch-all* jest ono otwarte dla wszystkich (heterogeniczne) i stanowi prawo, ale nie obowiązek; najważniejsza jest indywidualna identyfikacja członków.

Symptomatyczne dla orientacji SMK w 2002 r. były jej relacje ze słowacką Obywatelską Partią Konserwatywną – OKS (*Občianska konzervatívna strana*). Przed wyborami rozważano, czy nie zawrzeć sojuszu z Konserwatystami i umożliwić im start w wyborach z list SMK. Jak wiemy początkowo opierano się temu rozwiązaniu, a Bela Bugar podkreślał, że SMK będzie współpracować z członkami innych partii, o ile będą to „ludzie z regionów”⁶⁶. Od 2009 r., czyli daty oderwania się Most-Hid od SMK i zajęcia jej miejsca w parlamencie (tab. 1), reprezentacja węgierska

⁶⁴ Pewna separacja poziomów organizacyjnych jest cechą charakterystyczną nie dla modelu *catch-all*, ale dla partii kartelowych.

⁶⁵ M. Chiru, S. Gherghina, *Keeping the Doors Closed. Leadership Selection in Post-Communist Romania*, „East European Politics and Societies” 2012, vol. XX, nr X, s. 15.

⁶⁶ G. Meseznikov, *Vnutropoliticky vyvoj...*, s. 65.

stała się jeszcze bardziej otwarta na elektorat niewęgierski, a od 2016 r., przypomnijmy, połowę posłów MH w RN stanowili Słowacy. Jednym z głównych członków-założycieli tej partii został Słowak, Rudolf Chmel. Podsumowując, podstawa członkowska MH to Węgrzy, natomiast na poziomie elit widoczne jest budowanie, z powodzeniem, partii wieloetnicznej.

Analiza charakteru członkostwa rumuńskiego UDMR ujawnia odmienną sytuację. Partia ta ma etnicznie węgierski charakter. W związku z powyższym wynik tego ugrupowania zależy od frekwencji wśród mniejszości węgierskiej. Warto też podkreślić znaczenie katolicyzmu, jako dodatkowego wyróżnika mniejszości węgierskiej na tle rumuńskiej, prawosławnej większości – umacnia on tożsamość narodową. O znaczeniu węgierskiej identyfikacji oraz pewnego zamknięcia strukturalnego świadczy fakt, że we wszystkich wyborach prezydenckich UDMR wystawiał swojego kandydata – Węgrzy nie głosowali w I turze na Rumuna.

Ustalenie liczebności UDMR jest niezwykle trudne. Ważne jest jednak, że można zaobserwować pewną tendencję. W przypadku UDMR jest ona zbieżna z trendem ogólnorumuńskim – obserwowany jest spadek członkostwa w partiach – z 5,5% całej populacji w 1992 r. do 3,1% w 2012 r. W UDMR wartość wskaźnika spadła z 3% w 1990 r. do 0,5% w 2008 r. – chodzi tu jednak o odsetek uprawnionych do głosowania, a nie liczbę mieszkańców państwa. Nie wnikając w odmienności pomiaru, widoczny jest spadek uczestnictwa w działaniach partyjnych UDMR⁶⁷.

Analizując kolejny czynnik konstytuujący model *catch-all*, czyli fakt zabiegania o przez partię o dostęp do pozapartyjnych kanałów komunikacyjnych, warto zasygnalizować, iż jest to trend generalny i powszechny we współczesnych systemach partyjnych. O. Kirchheimer w swoim modelu zwracał uwagę na pojawienie się telewizji jako medium rewolucjonizującego wcześniejszy etap komunikacji – współcześnie wszystkie partie korzystają z Internetu, w większości demokratycznych systemów politycznych partie mają regulowany dostęp do telewizji publicznej oraz komercyjny do wszystkich kanałów. Zatem ten element, ponad 50 lat od daty zbudowania modelu, nie różnicuje strategii partii politycznych.

Możemy jednak, opierając się na wcześniej już zdefiniowanych odmiennościach, wskazać specyfikę komunikacji na Słowacji i w Rumunii. Na Słowacji MH swoją kampanię prowadzi w dwóch językach – użycie

⁶⁷ Co ciekawe, tylko trzy partie, których członkostwo można oszacować dokładniej – PSD, UNPR i PDL odnotowały przyrost liczby członków, co można wiązać z faktem, iż są to partie o wysokim potencjale koalicyjnym i inicjujące powstawanie gabinetów.

słowackiego ma na celu przyciągnięcie wyborców. Natomiast w Rumunii stanowi ono element polityki informacyjnej, której celem jest przekonanie o lojalności rumuńskich Węgrów (fakt rozpoczęcia współpracy w 2016 r. z Orbaniem może jednak nieco naruszać ten wizerunek).

Kolejnym elementem charakterystyki modelu *catch-all* jest miejsce partii między społeczeństwem obywatelskim a państwem – partia zachowuje się jako gracz i pośrednik między tymi dwoma obszarami. W przypadku badanych tu partii, ta rola pośrednika, a zatem partii znajdującej się między pozostawianiem części społeczeństwa (partie masowe), a stawaniem się elementem państwa (partie kartelowe)⁶⁸ nie mogła się w pełni ucieleśnić. Wynikało to regionalnego charakteru partii, osłabionego w przypadku MH, natomiast mocnego w UDMR, ale również z konieczności rywalizacji na poziomie lokalnym – na Słowacji SMK po 2009 r., wygrywało z Most-Hid w wyborach samorządowych swoim jednoznacznie narodowym apelem, a w Rumunii MPP, od 2008 r. próbowała osłabić wpływy UDMR w terenie, ale z mniejszym powodzeniem⁶⁹. UDMR na poziomie wyborów lokalnych jest bowiem bardziej radykalny w etnicznych żądaniach, niż w kampaniach krajowych – czemu pomaga struktura parasolowa. Partia będąca jednym z głównych beneficjentów środków publicznych (partyjnych i „etnicznych”), co mogłoby ją sytuować jako organizację poddaną presji kartelizacyjnej (i budować jej miejsce w relacjach między społeczeństwem i państwem po stronie państwa⁷⁰), ze względu na swoją strukturę i właśnie etniczny elektorat była w ten sposób przed nią chroniona.

Ostatnia z cech modelu *catch-all*, to styl reprezentacji – określony jako „przedsiębiorca”. Widoczne jest tu nawiązanie do koncepcji Anthony’ego Downs’a, w której politykę traktują się jako racjonalną transakcję, w której celem jest maksymalizacja zysków przy minimalizacji strat⁷¹. Ze względu na etniczny rodowód i silniej, lub słabiej, akcentowany regionalny charakter, badane tu partie mają ograniczoną możliwość przemieszczania się w rywalizacyjnym spektrum systemu partyjnego w celu optymalizacji swojej oferty – granice tego ruchu są zdefiniowane. Jak już wspomniano, Most-Hid po wyborach w 2016 r. podjął próbę przekroczenia tych granic, współtworząc gabinet z SNS – bazując na wynikach ośrodka badań Polis, poparcie dla niego w marcu 2017 r. wynosiło 5,4% (na granicy

⁶⁸ R.S. Katz, P. Mair, *Changing Models of Party Organization and Party Democracy The Emergence of the Cartel Party*, „Party Politics” 1995, vol. 1.

⁶⁹ K. Wojtas, *Partie etniczne...*, s. 73-100.

⁷⁰ P. Mair, *Party system...*, s. 109.

⁷¹ A. Downs, *An Economic Theory of Democracy*, New York 1957.

progu wyborczego),⁷². Można postawić tu pytanie, czy właśnie strategia „przedsiębiorcy” nie przekłada się na ten spadek zaufania.

W przypadku UDMR, ze względu na odmienną historię transformacji i też piwotalne miejsce w układzie rywalizacyjnym, strategia przedsiębiorcy mogłaby być poważniej rozważana. Jednak, mocniej niż na Słowacji oddziaływujący czynnik regionalny oraz lojalni, wyłącznie węgierscy wyborcy, osłabiają tą skłonność.

Wnioski

Podsumowując, należy stwierdzić, że teza postawiona na początku artykułu nie została potwierdzona – partie węgierskiej mniejszości narodowej poddają się tendencji *catch-all*. Pokazano także, że strategia ta jest o wiele silniejsza w słowackim systemie partyjnym. Zamykając więc rozważania niniejszego tekstu, należy wskazać źródła odmienności strategii partii mniejszości węgierskiej na Słowacji i w Rumunii.

Po pierwsze, inny przebieg transformacji i w konsekwencji charakter rywalizacji – na Słowacji stosunek do Mečiaru stał się aż do 2002 r. podstawowym rozłamek socjopolitycznym i Węgrzy opowiedzieli się po demokratycznej, antymeciarowskiej stronie tego *cleavag'u*. W Rumunii, dopiero w 1996 r. doszło do przejścia władzy przez obóz antykomunistyczny – co istotne, stosunek do polityki postkomunistycznej Partii Socjaldemokratycznej (PDSR) Iliescu nie wygenerował pęknięcia znaczącego i trwałego jak do działań Mečiaru, stąd UDMR mógł zająć miejsce w centrum układu rywalizacyjnego, a nie jako element międzyetnicznego, demokratycznego bloku. W konsekwencji w Rumunii wytworzył się złożony układ rywalizacyjny, składający się z Partii Socjaldemokratycznej, Partii Narodowo-Liberalnej, Partii Demokratyczno-Liberalnej (wraz z kilkoma niewielkimi satelitami) – niemal doskonały kształt trójkąta, pozostawiając otwartą możliwość współpracy we wszystkich konfiguracjach⁷³. Natomiast Maximilain Strmiska określa ten układ mianem pen-

⁷² W badaniach innych agencji sondażowych poparcie dla MH jest wyższe, natomiast wszystkie wskazują na spadek poparcia, <http://preferencie.teraz.sk> (dostęp: 18.04.2017).

⁷³ Z. Enyedi, F.C. Bértoa, *Patterns of party competition, (1990–2009) Europeanising party politics*, s.124, researchgate.net (dostęp: 20.04.2017). M. Stmiska, pisze nawet o szczególnym etnicznym polu UDMR, M. Stmiska, *Parties, Poles, Alliances and Romanian Pluralism, 1990-2000*, „Středoevropské politické studie” 2001, nr 3 (2), s. 8.

tapolarnego (pięciobiegunowego) – z najmocniejszą (PDS) i czterema słabszymi polami (Partią Wielkiej Rumunii, PDL, PNL i UDMR)⁷⁴.

Drugi element to potencjał koalicyjny, miejsce w systemie partyjnym i rola w tworzeniu gabinetów-na Słowacji współtworzenie koalicji stało się bardzo mocnym czynnikiem zmieniającym optykę MH, a wcześniej SMK, z regionalnej na ogólnopolską. Partie te zajęły miejsce po jednej ze stron dominującego cleavage'u. Partie węgierskie na Słowacji w latach 1998-2016 stanowiły część koalicji centroprawicowych, dopiero po ostatnich wyborach w 2016 r. Most-Hid łamiąc utarte reguły, wszedł w koalicję ze słowackimi nacjonalistami z SNS, co skutkowało spadkiem poparcia. UDMR zajmuje z kolei centralne miejsce w układzie rywalizacyjnym i jest partią piwotalną – stąd, jak pokazano, większa presja kartelizacyjna (kartelizacja co prawda nie stanowiła przedmiotu analizy niniejszego tekstu, jednak warto wspomnieć o zaobserwowanych przy okazji jej cechach). UDMR szuka łączności z każdym rządzącym obozem – także po wyborach w 2016 r. zawarto umowę z PDS o współpracy i poparciu, mimo, że gabinet dysponował już większością i nie potrzebował głosów Węgrów. Jak wskazuje Johanna Birnir, to udział w rządzeniu wpłynął zdecydowanie na zmianę polityki UDMR – wymógł modernizację programu – zapanowała w nim zgoda co do polityki edukacyjnej w języku węgierskim, natomiast w odniesieniu do kwestii autonomii rozpoczął się spór, który po latach zakończył się podziałem partii (powstała MPP)⁷⁵. Zatem udział w rządzeniu przyniósł inne skutki dla SMK i MH oraz UDMR.

Po trzecie, należy też zauważyć, że zachowania wyborcze Słowaków mogły zainspirować lub wzmocnić przyjęcie przez węgierskie elity partyjne elementów strategii *catch-all* – w wyborach w 2002 r. SMK skumulowała głosy protestu. Analizując zachowania wyborcze Słowaków warto też zauważyć, że po zwróceniu się SMK w stronę Orbana⁷⁶ i powstaniu Most-Hid można mówić o dwóch nurtach w węgierskiej reprezentacji politycznej na Słowacji – słabszym nacjonalistycznym⁷⁷ (SMK) – od którego, rzecz jasne odwrócili się słowaccy wyborcy, i podatnym na *catch-all*, wielokulturowym. W Rumunii łączność z Orbaniem charakteryzuje wszystkie nurty reprezentacji mniejszości węgierskiej.

Po czwarte, aspekt formalno-instytucjonalny, który specyficznie oddziaływał w odniesieniu do UDMR – partia ta formalnie jest stowarzy-

⁷⁴ Tamże.

⁷⁵ J. Birnir, *Ethnicity and electoral politics*, Cambridge 2007, s. 125.

⁷⁶ <http://slowacja-dokumentacja.pl/2012/06/dobrobyt-i-prawa-mniejszosci-wywiad-z-zsoltem-simonem/> (dostęp: 17.04.2017).

⁷⁷ P. Morvay, *Most a SMK – pomalý koniec veľkých ilúzií*, „Dennik”, 6.03.2016.

szeniem i beneficjentem budżetowych środków z „puli etnicznej” – zależy mu zatem na dobrych kontaktach z wszystkimi relewantnymi partiami politycznymi, co może być rozważane jako gwarancja bezpiecznego funkcjonowania w narodowej niszy i sprzyjać eliminowaniu pomysłów, by antagonizować stosunki z głównymi graczami systemu – do czego skłania strategia *catch-all*. Ponadto wysoka frakcjonalizacja wewnętrzna UDMR i struktura parasolowa są czynnikami organizacyjnymi, które pozwalają przyciągnąć zróżnicowanych wyborców, ale ograniczonych do węgierskiej grupy narodowej.

Po piąte, odmienności demograficzne – w Rumunii istotny jest czynnik konfesyjny, utrwalający tożsamość i odrębność Węgrów, co osłabia podatność UDMR na strategię *catch-all*. Zmienna ta nie działa jednak na Słowacji – religia nie odróżnia Węgrów od słowackiej większości. W 2011 r. 37,2% Węgrów było katolikami, 14% protestantami różnych nurow, 18% bezwyznaniowcami i aż 27,2% odmówiło odpowiedzi⁷⁸.

Kończąc rozważania można zauważyć, że elementem najmocniej chroniącym partie mniejszości węgierskiej na Słowacji i w Rumunii przed przyjęciem pełnej strategii *catch-all* były: regionalny charakter partii oraz wielopoziomowość rywalizacji – badane partie uczestniczą także w walce na poziomie samorządowym. Wymienić należy również czynnik, który można nazwać lękiem przed utratą „wyjątkowości” na tle pozostałych partii ogólnokrajowych. Ten mechanizm można obserwować w odniesieniu do Most–Híd po tym jak wszedł do rządu współtworzonego przez SNS – tracił poparcie w sondażach i pojawiły się głosy, że jest: „partią taką jak inne”. Także w Rumunii można było zaobserwować tę zależność – odpowiedzią na niezadowolenie z polityki UDMR był pierwszy podział w obozie węgierskim w 2004 r. – powstała MPP, a potem także Partia Ludowa Węgrów Siedmiogrodu⁷⁹. Zarzucano UDMR koncentrowanie się na doraźnych korzyściach dla elit i porzucenie walki na rzecz praw regionów zamieszkiwanych przez Węgrów.

Podsumowując, niniejsza analiza pokazała, że nawet ugrupowania, które „genetycznie” powinny być odporne na tendencje *catch-all*, poddały się pewnym zmianom w zakresie funkcjonowania (zarówno organizacyjnym, jak i programowym). Pokazuje to też siłę i uniwersalizm tendencji

⁷⁸ Statistical office of Slovak Republic, 2011, cyt. za: T. Iio, *The Religious Factor in Symbiosis in the Hungary-Slovakia Border Region*, src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no27_ses/Chapter3.pdf, s. 38 (dostęp: 20.04.2017).

⁷⁹ K. Wojtas, *Partie etniczne...*

zdiagnozowanych przez Otto Kirchheimera, potwierdza diagnozy van Biezen, jak i zachęca do dalszych badań.

STRESZCZENIE

Celem tekstu jest weryfikacja tezy, że partie mniejszości węgierskiej (SMK, Most-Hid na Słowacji oraz UDMR w Rumunii) oparły się tendencji *catch-all*. Analizie poddano okres od pierwszych wolnych wyborów do wyborów w 2016 r. Teza postawiona w tym tekście nie została potwierdzona – partie węgierskiej mniejszości narodowej poddają się tendencji *catch-all*, jednak w różnym stopniu. Pokazano, że strategia *catch-all* jest o wiele silniejsza wśród partii węgierskich w słowackim systemie partyjnym oraz podjęto próbę wyjaśnienia tej odmienności.

Kinga Wójtas

CATCH-ALL PARTY MODEL – IS IT POSSIBLE TO RESIST THE TENDENCIES? PARTIES OF THE HUNGARIAN NATIONAL MINORITY IN ROMANIA AND SLOVAKIA

The aim of this article is to verify the thesis that the parties of the Hungarian minority (SMK, Most-Hid in Slovakia and UDMR in Romania) resist to the catch-all trend. The period from the first free elections to the 2016 elections has been analyzed. The thesis has not been confirmed – the Hungarian national minority parties are catching the catch-all trend, but in the different level. It was shown that the catch-all strategy was much stronger in the Hungarian minority parties in the Slovak party system and an attempt was made to clarify this difference.

KEY WORDS: *Catch-all party model, national minority parties, Slovakia, Romania, Hungarians*

Bibliografia

- Birnir J., *Ethnicity and Electoral Politics*, Cambridge 2007.
Burakowski A., *System polityczny współczesnej Rumunii*, Warszawa–Kraków 2014.
Ishiyama J., Breuning M., *What is in a name? Ethnic party identity and democratic development in post-communist politics*, „Party Politics”, 2011, 17/2.
Kasprowicz D., „Europejskimi oczami, z transylwańską duszą” – etnoregionalizm Unii Demokratycznej Węgrów (UDMR) w Rumunii, „Annales Universitatis Paedagogicae” 2013, nr IX.

- Kirchheimer O., *Political parties and political development*, Princeton 1966.
- Mair P., *Party System Change: Approaches and Interpretations*, Oxford 1997.
- Sobolewska-Myślik K., Kosowska-Gąstoł B., Borowiec P., *Organizational Structures of Political Parties in Central and Eastern Europe*, Kraków 2017.
- van Biezen I., *On the theory and practice of party formation and adaptation in new democracies*, „European Journal of Political Research” 2005, vol. 44.
- Wojtas K., *Partie etniczne Europy Środkowej w wyborach parlamentarnych i lokalnych. Etnicyzacja systemów partyjnych?* [w:] M. Drzonek, M. Musiał-Karg, A. Wołek (red.), *Ćwierć wieku polityki lokalnej w Europie Środkowo-Wschodniej*, Kraków 2017.